

Over de drempel van poëzieboeken¹

Marc Stevens, Wilfried Luyten
& Werner Schrauwen

De dunste boekjes blijken vaak de hoogste drempels. De dunste boekjes zijn meestal poëziebundels. Veel mensen nemen ze even vast en leggen ze vlug weer weg. Waarom? Een poëziebundel lees je anders dan een telefoongids of een roman. Weinig kinderen of jongeren leerden erin lezen. Veel mensen denken dat gedichten dienen om het geheugen te trainen. Onzin natuurlijk. Gedichten moet je proeven. Zoals wijn. Eerst even bekijken. Bij mondjesmaat proeven. En genieten.

Kinderen lusten geen wijn. Je moet hen leren iets lekker te vinden. Zo is het ook met poëzie. Echte poëzie toont zich zelden direct. Je hebt *sleuteltjes* nodig om haar geheim te doorgronden. Eerst staan we even stil bij enkele gedichten die de leerlingen zeker kennen, maar waar ze wellicht nooit van genoten...

GEDICHTEN ZONDER DREMPELS

Les 1

ONDERWERP:	Paul Van Ostaijen: <i>Marc groet 's morgens de dingen</i> .
BEDOELING:	<ul style="list-style-type: none"> • Via ervaringen en het schrijven van een parallelgedicht de kinderen inzicht geven in taal, stijl en inhoud van het gedicht; • Hen zin laten krijgen in het lezen van goede gedichten (die niet speciaal voor kinderen werden geschreven).
MATERIAAL:	<ul style="list-style-type: none"> • Tekst van het gedicht voor elke leerling; • Schrijfgerei.

De leerkracht begint op een wat vreemde manier tegen alles en iedereen goede dag te zeggen:
'dag Wim, dag Karen, dag Tamara,...
dag bord, dag banken en stoelen,...'

Dan gooit hij of zij in 't midden dat je eigenlijk toch geen goeiedag tegen tafels zegt. Na reacties van de leerlingen draagt de leerkracht het gedicht voor zonder de titel.

Marc groet 's morgens de dingen

*Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem
ploem ploem*

dag stoel naast de tafel

dag brood op de tafel

dag visserke-vis met de pijp

en

dag visserke-vis met de pet

pet en pijp

van het visserke-vis

goeiendag

Daa-ag vis

dag lieve vis

dag klein visselijm mijn

Enkele vragen hierbij:

- Welk soort tekst is het?
- Hoe kan je dat zien?
- Gaat het in een gedicht over hetzelfde als in een verhaal, een verslag, een ...?
- Hoe zou de dichter zich gevoeld hebben toen hij dit gedicht schreef? Is het een triest gedicht, prettig, humoristisch,...?

Vergelijk eens met gedichten die je kent.

Bekijk ze eens goed. Probeer eens een zin uit het gedicht in gewone taal te zeggen.

Wat is er dan zo speciaal aan deze tekst?

KENMERKEN VAN EEN GEDICHT

INHOUD:	• het is eigenlijk geen verhaaltje waarin wat gebeurt; • het gaat eerder over gevoelens, een beleving, fantasie; • het is alsof de dingen gaan leven.
LAYOUT:	(is het uitzicht van het gedicht) • korte regels; • in stukjes (strofen); • soms ruimte tussen de regels (wit); • soms komt een stuk terug (refrein).
TAAL:	• korte zinnen; • vaak geen punten of komma's; • zinnen zijn anders gebouwd (gebald, herhalingen,...); • ander woordgebruik; • met een opvallend ritme; • soms rijmt het (eindrijm, beginrijm,...); • beelden en vergelijkingen (beeldend taalgebruik); • spelen met klank, woorden,...; • abstracties (een sfeer,...)

Zou je zelf ook zo'n gedicht kunnen schrijven?

Wat zou je hier in de klas allemaal kunnen groeten?

Stel dat de dingen een gezicht hebben, of een karakter, zeg hun dan wat je van hen vindt. Noteer eens wat.

Is het dan al een gedicht?

Hoe kan je met taal werken?

De leerkracht noteert op het bord.

De leerlingen gaan aan het werk. Pas na een tijd gaat de leerkracht rond. Hij geeft individuele tips door te verwijzen naar wat besproken is en wat op het bord staat. Na een tijdje wordt het schrijfwerk onderbroken. Enkele leerlingen lezen al een stukje voor. De klas bespreekt dit vanuit wat voorafging:

is het een gedicht? herken je kenmerken? moet er bijgestuurd worden? Dan werken we verder. Na een tijdje mag de buur lezen en commentaar geven.

Als voorbeeld hieronder een gedicht van Laura (8 jaar).

*Dag klok met de tikkende wijzers
groot en klein
dag manneke op de kast
dat is fijn
dag stoel waarop ik zitten mag
iedere dag
wat vind ik het fijn
om met alle dingen
samen
te zijn
dag iedereen
Daag.*

LES 2

ONDERWERP:

Paul Van Ostaijen: *Melopee* en *Berceuse*.

BEDOELING:

- De kinderen ontdekken de inhoud van het gedicht door het gedicht en hun impressies te tekenen;
- Ze krijgen een aantal 'sleutels' aangereikt die hen kunnen helpen om door verschillende brillen naar (dit) gedicht te kijken;
- Ze krijgen feeling voor de manier waarop een gedicht best wordt voorgedragen of gelezen.

*Melopee**VOOR GASTON BURSSENS*

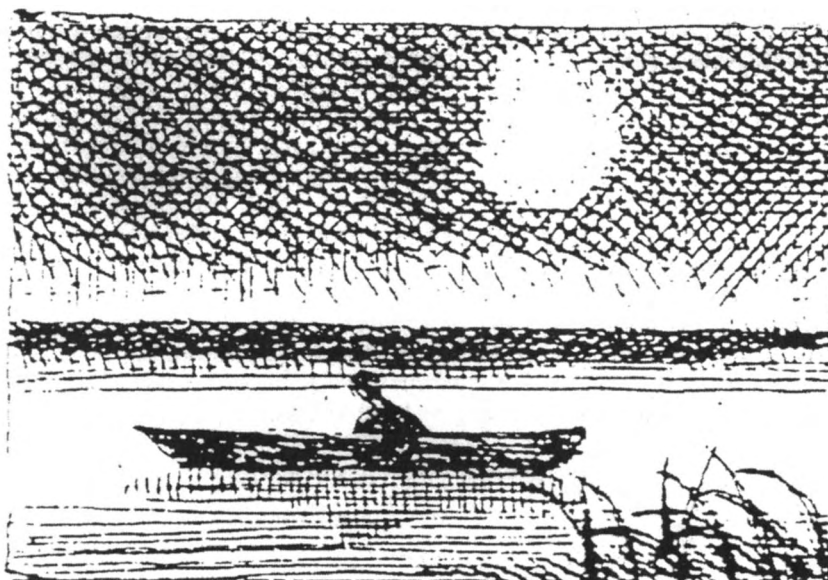
*Onder de maan schuift de lange rivier
 Over de lange rivier schuift moede de maan
 Onder de maan op de lange rivier schuift de kano naar
 zee*

*Langs het hoogriet
 langs de laagwei
 schuift de kano naar zee
 schuift met de schuivende maan de kano naar zee
 Zo zijn ze gezellen naar zee de kano de maan en de man
 Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee
 naar de zee*

We beginnen met een leesopdracht:

Lees een paar keer dit gedicht.

Praat in kleine groepjes over dit gedicht en teken het op een groot blad.

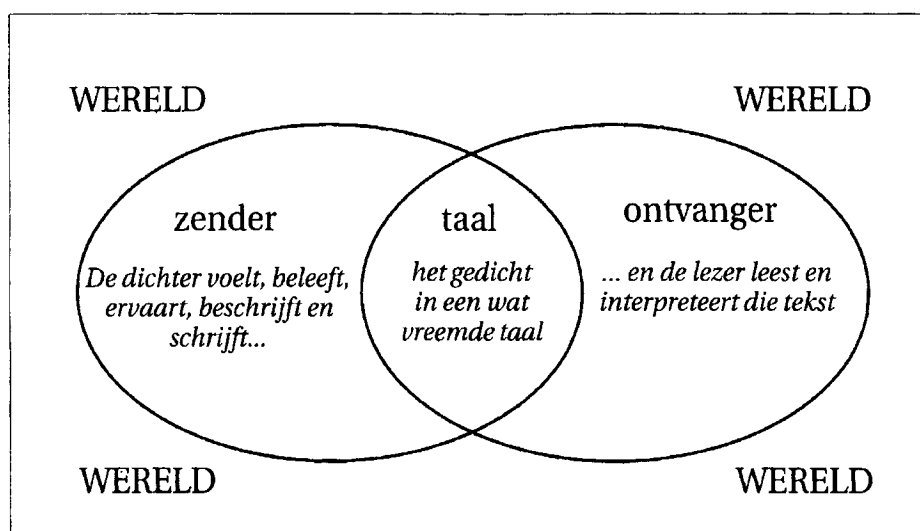

Vertel aan elkaar wat je op de tekeningen ziet. (Elke tekening wordt besproken.) Staat het zo in het gedicht? Is er wat vergeten? Werd er iets toegevoegd?

Een man vaart met een kano.
Hij vaart naar zee.
Er is riet en een weide.

Wat is hoogriet? Laagwei?
Het riet staat hoog, de wei laag.
Als je in de maneschijn wandelt, is het net of de maan met je meegaat.

Belangrijke sleutels om een gedicht te begrijpen, vind je in volgend schema:

SLEUTEL 1: DE DICHTER

Wie schreef dit gedicht? Wat hield hem bezig? Soms begrijp je een gedicht beter als je weet wie het schreef, hoe die persoon leefde, waar, wanneer. Een dichter schrijft immers dikwijls over zijn eigen wereld (omgeving, leven, ervaringen,...).

Op school leert men jongeren meestal zoeken naar wat de dichter bedoelde met zijn gedicht. Men noemt dat het *auteursgedicht*.

SLEUTEL 2: DE LEZER

Wanneer ik een gedicht lees, krijg ik soms het gevoel dat het over mezelf gaat. Ik herken heel goed wat er staat. Soms ook weer niet. Maar een goed lezer denkt, voelt, fantaseert, associeert. Een goed gedichtenlezer geeft een eigen betekenis aan het gedicht. Ook kinderen doen dat op hun eigen manier. Daar wordt wel eens aan voorbij gegaan. Volwassenen zeggen nogal snel dat kinderen van een gedicht niets begrijpen. Zelf aan het zoeken en associëren slaan, blijkt een van de voornaamste sleutels om van gedichten te genieten. Men spreekt hier van de *lezerstekst*.

SLEUTEL 3: HET GEDICHT

Je kunt het gedicht op zich bekijken, los van de dichter of jezelf. Je zou bijvoorbeeld kunnen letten op:

- het ritme (herhaling): 'schuift' komt bijvoorbeeld steeds terug;
- de klanken: let bijvoorbeeld eens op de 'aa' en 'ee' in *Melopee*;
- de zinsbouw;
- de woorden en de inhoud (waarover gaat het?);
- de opbouw, vorm.

SLEUTEL 4: DE WERELD

Waar en wanneer werd het gedicht geschreven? Over welke wereld (leefwereld) gaat het? Als de dichter het heeft over een wereld die mij totaal vreemd is, zal ik het gedicht veel moeilijker begrijpen. Dat is ook zo voor kinderen.

Hoe zou je dit gedicht best lezen? Probeer eens.

Heel traag? Wat zeurend, zagerig? Ik hoorde op vakantie ooit vanop de toren van een moskee, de oproep voor het gebed. Dat klonk zangerig, afdreunend. Zou het ook zo kunnen?

Wat zou het woord *Melopee* willen zeggen?

Berceuse

slaap als een reus
slaap als een roos
slaap als een reus van een roos
reuzeke
rozeke
zoetekoeksdozeke
doe de deur dicht van de doos
ik slaap

Hoe zou je dit gedicht voordragen? Doet het je ergens aan denken? (Zou je het kunnen zingen, of zou je er kunnen op dansen misschien?) Wat valt op als je dit gedicht bekijkt en als je het zo leest?

GEDICHTENBUNDELS ZONDER DREMPELS

Les 3

ONDERWERP:	Lezen in bundels met gedichten.
BEDOELING:	Nu we wat sleuteltjes aanreikten om bij een gedicht te komen, proberen we wat recente dichtbundels te bekijken.
MATERIAAL:	<p>Gedichtenbundels waarmee in de klas kan worden gewerkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Billiet, Daniel: <i>Wat de ogen niet horen</i>. Bakermat, 1995. • De Kockere, Geert: <i>Torentjes van plezier</i>. De Eenhoorn, 1991. • De Kockere, Geert: <i>Gezicht in zicht</i>. Pigmalion, 1993. • Ekkers, Remco: <i>De geur van tijd</i>. Leopold, 1996. • Kruit, Johanna: <i>Vannacht zijn we verdwenen</i>. Bakermat, 1993. • Reynders, Ben (red.), <i>Strikjes in de struiken. Gedichten door kinderen</i>. Davidsfonds-Infodok, 1994. • Spiering, Kees: <i>Thuis, in een vreemde tuin</i>. Bakermat, 1995. • Vander Heyden, Gil: <i>Een puntje krokus</i>. Bakermat, 1994. • Van Mol, Sine: <i>Het paard staat dood te zijn</i>. Clavis, 1994. • Witvliet, Leendert: <i>Momme-laait-me-los</i>. Querido, 1996.

Deze bundels zijn erg verzorgd uitgegeven en zeker de moeite om voor de klas- of schoolbibliotheek aan te schaffen. Ook hier vraagjes en tips om met enkele van die bundeltjes in de klas te werken.

- Wat valt op als je die boekjes bekijkt? (Ze zijn dun.)
- Merk je nog meer? (Het papier is mooi; er staan gedichten in.)
- Waaraan zie je dat het om gedichten gaat? (Er is wit; er staat weinig op een blad.)

- Maakt dat verschil? Zou het anders zijn indien elk blad vol stond?
- Wat doe je als er 'wit' staat? (Overslaan; wachten.)
- Lees je dan anders? (Trager; je staat soms stil.)

Kleine groepjes krijgen telkens één dichtbundeltje. We vragen de kinderen het te bekijken en voor te lezen wat er op de achterkant van hun boekje staat. Begrip je wat er staat? Kan je het met je eigen woorden vertellen? ...

*Het geheim van de dichter mag niemand zien.
Hij schrijft met onzichtbare inkt.
Maar als je goed leest dan ontdek je misschien
dat er tussen de regels iets zingt.*

Aan het woord is Johanna Kruit, en als je goed leest ontdek je dat ze met weinig woorden heel veel zegt. Jongeren hebben ruimte nodig om intense emoties te hanteren, zoals jaloezie, onbegrip, gemis, verwachtingen, verlangen..., maar ook ingrijpende ervaringen als dood of afscheid.

Johanna Kruit geeft jongeren de ruimte en nog zoveel meer. Ze kiest woorden die binnen handbereik liggen maar de onderliggende gedachten zijn onvoorstelbaar rijk en diep.

ACHTERFLAPTEKST VAN DE BUNDEL: *Vannacht zijn we verdwenen.*

*Het is nooit 'plons'
wat je hoort, als een steen
het water raakt.*

*Ze gaf je een pen
die je draagt als
of je onmiddellijk
dood zou gaan
wanneer je hem niet droeg.*

*Honderden vogels spelen
een vlieger.*

*'s Avonds wordt hij eindelijk weer
mijn vader.*

Veel onderwerpen die in deze bundel aan bod komen zijn onderwerpen van alledag. Ouders en grootouders, broers en zussen, dieren en landschap, verliefdheid en ruzie, afscheid en dood.

De gedichten die Kees Spiering over deze en andere onderwerpen schrijft zijn verre van alledaags. Ze bieden een verrassende, ontroerende, intrigerende kijk op het 'gewone'. Een wang wordt een theedoek, een zwerm vogels verandert in een vlieger.

Kees Spiering schrijft gevoelige, kwetsbare gedichten vol opmerkelijke observaties, prachtige beelden en taalkracht. Wie deze bundel begint te lezen, wacht een ontdekkingsreis met vele mooie momenten van herkenning en verrassing.

ACHTERFLAPTEKST VAN DE BUNDEL: *Thuis, in een vreemde tuin*

Herken je in deze teksten verwijzingen naar sleuteltjes om gedichten te openen?
Kan je die sleutels toepassen op de gedichten die er bij staan?

Hieronder nog een voorbeeldje van hoe je zoiets kan aanpakken:

Vader

*Waar vind ik hem terug?
Het is zo stil in huis.
Mijn moeder huilde
en is nu naar het ziekenhuis.*

*Mijn tante aaide net mijn haar.
Een vogel gooit geluiden in de lucht.
Mijn huiswerk is nog lang niet klaar.
eerst moet mijn moeder terug.*

*Ik denk aan dingen die ik nog niet wist.
De boeken staan te kijken in de kast.
De lamp schijnt gaten in de duisternis.
straks is het nacht.*

JOHANNA KRUIT

Hoe begin je nu aan zo'n gedicht? (Thuis in je zetel, in de klas.)

Probeer gewoon wat sleuteltjes.

- Laat de titel weg. Het wordt nu een heel ander gedicht. Waarover gaat het nu?
- Let op de woorden. Je kent ze allemaal, ze zijn heel gewoon. Toch is het geen gewone taal. Waar zit dat ongewone?
- Probeer het gedicht te 'vertalen'. Vertel het 'verhaal', of beter nog, wat je daarbij voelt, in eigen woorden. Wat valt op als je dat doet? (De dichter gebruikt veel minder woorden.)
- Herken je het verhaal / het gevoel?
- Probeer de sfeer van het gedicht weer

te geven met een aantal staakwoorden:
blij, droef, warm, traag, verrassend, liefdevol, scherp...

Lees het gedicht daarna op die manier luidop. Lukt dat? Spreekt dat aan?

Als je zomaar bladert in een dichtbundel, gebeurt er niets.

Kies één gedicht. Sta er lang bij stil.

Bekijk het van alle kanten (doorheen heel veel brillen, probeer verschillende sleuteltjes).

En stilaan opent het gedicht zich.

Doe nu net hetzelfde met volgend gedicht:

Op de trein

*Donker is buiten is koud
Een mes van regen
snijdt het af
van de gele warmte
binnen.*

*Daar leunen we tegen sjaals
en klamme winterjassen.
Bijt een jongen
een krakende appel.
Kruimelt een kleuter koek.*

*Haalt een meisje
een boekje uit haar tas.
Ik herken de bundel
die naast mijn bed
op het kastje ligt.*

GIL VANDER HEYDEN

Nog een laatste keer:

*Witte dromen op kale bomen
In hardgevroren weiden
nachten klaar en helder
treiterende stilte
Eenzame winterkoning
Radeloos op zoek.*

Mooi? Weet je wie het schreef? Geen idee?
Katrien De Nel, uit Opwijk. Ze was toen 12
jaar.

TOT SLOT

Wie ooit zelf timmerde of naaide heeft veel
meer oog voor vakwerk. Zo ook bij kinde-
ren. Door stil te staan bij goede gedichten,

gaan ze er meer van begrijpen en genieten.
Door er zelf te schrijven, worden ze nog
gevoeliger voor de aparte kijk en het vak-
manschap van echte dichters. Veel kinde-
ren kunnen hun eigen beleving raak weer-
geven, dat blijkt uit de boven vermelde
bundel van Ben Reynders. Geef kinderen
dus de kans zelf gedichten te schrijven. En
waarom zouden we ons met heel de klas
niet wagen aan een heuse poëziebundel, of
een reeks gelegenheidsgedichten (naar
aanleiding van een feestdag bijvoorbeeld)?

Marc Stevens, Wilfried Luyten & Werner
Schrauwen
Katholieke Hogeschool Brussel
Nieuwland 198
1000 Brussel

Noot

- 1 Dit artikel bevat fragmenten uit de werkbrochure die we gemaakt hebben naar aanleiding van de Boekenbeurs 1996:

Marc Stevens, Wilfried Luyten, Werner Schrauwen en studenten van de Katholieke Hogeschool Brussel: **Boeken binnen zonder bellen. Kinderen leren om boekendrempels te overwinnen. Werkbrochure voor de leerkracht van de 3de graad - lagere school.** Berchem: Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen, 1996, 30 p.

In **Vonk** 26/3 (januari-februari 1996) verscheen het eerste deel van dit artikel over drempelverlagend werken met 'gewone' boeken.